

DRUGA STRANA

Fantastični roman

Preveo s nemačkog
Nikola Jordanov

■ Laguna ■

Naslov originala

Alfred Kubin

DIE ANDERE SEITE. EIN PHANTASTISCHER ROMAN.

Alfred Kubin: Die Andere Seite © Eberhard Spangenberg, München

Translation Copyright © 2019 S. Fisher Foundation by
order of TRADUKI

Translation Copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Objavljivanje ovog dela podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za Evropu, integraciju i spoljne poslove Republike Austrije, Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, organizacija „KulturKontakt Austrija“ (po nalogu Kancelarije saveznog kancelara Republike Austrije), Geteov institut, Javna agencija za knjigu - JAK Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajn, Ministarstvo za kulturu Republike Abanije, Ministarstvo za kulturu i informisanje Republike Srbije, Ministarstvo za kulturu i nacionalni identitet Rumunije, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo za kulturu Republike Makedonije, Sajam knjiga u Lajpcigu i Fondacija „S. Fišer“.

traduki ^T

Knjiga br. 1

Tekst i crteži slede originalno izdanje iz 1909, tj. one koji su objavljeni 1968. u izdanju Nymphenburger Verlagshandlung

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

Jelena Kostić Tomović:

Žal za prošlošću i apokaliptična budućnost:

Kubinova distopijska vizija Srednje Evrope 7

PRVI DEO: POZIV 29

1 Poseta 31

2 Putovanje. 53

DRUGI DEO: PERLA 67

1 Dolazak 69

2 Paterina tvorevina 73

3 Svakodnevnica 80

4 Začarani 111

5 Predgrađe 162

TREĆI DEO: PROPAST CARSTVA SNOVA. 173

1 Protivnik 175

2 Spoljni svet. 191

3 Pakao 195

4 Vizije – Paterina smrt 274

5 Kraj. 285

Epilog 290

O autoru. 294

PRVI DEO

POZIV

PRVA GLAVA

POSETA

I

Među mojim poznanicima iz mladosti bio je jedan čudan čovek, čija je priča svakako vredna da se otrgne zaboravu. Učinio sam sve što je do mene stajalo da bar jedan deo čudnovatih događaja koji se vezuju za ime Klusa Patere opišem istinito, kako i priliči jednom očevicu.

Pritom mi se desilo nešto neobjašnjivo: dok sam savesno opisivao svoje doživljaje, nehotice mi se potkrao opis nekih scena kojima nikako nisam mogao da prisustvujem niti sam za njih mogao da saznam od bilo kog čoveka. Čuće se kakve je čudne pojave uobrazilje u celom društvu izazivala Paterina blizina. Tom uticaju moram da pripišem i svoju vidovitost. Ko traži objašnjenje neka se drži dela naših tako umnih psihologa.

S Paterom sam se upoznao pre šezdeset godina u Salzburgu, kada smo se obojica upisali u tamošnju gimnaziju. On je tada bio omanji ali plećat momak kod koga je najpre padala u oči glava antičkog izgleda s lepim uvojcima. Bože moj, bili smo tada divlji, neotesani derani, i koliko smo davali na spoljašnjost? Ipak, moram da napomenem da su

mi i danas, kao ostarelom čoveku, ostale u sećanju ovlaš isturene, prevelike svetlosive oči. Ali ko je u tim vremenima mislio na „kasnije“?

Posle tri godine zamenio sam gimnaziju drugom obrazovnom ustanovom, kontakti sa mojim nekadašnjim drugom sve su se više proređivali, dok se najzad iz Salzburga nisam preselio u jedan drugi grad i za mnogo godina izgubio iz vida sve što mi je tamo bilo poznato.

Vreme je proticalo, a s njim i moja mladost, doživeo sam raznorazne događaje, bio sam sada već tridesetogodišnjak, oženjen, i kao crtač i ilustrator kojekako sam se probijao kroz život.

II

Tada – bilo je to u Minhenu, gde smo u to vreme stanovali – jednog maglovitog novembarskog popodneva najavljena mi je poseta jednog neznanca.

„Uđite!“

Posetilac je bio – koliko sam u polumraku mogao da razaznam – čovek prosečnog izgleda, koji se žurno predstavio:

„Franc Gauč; molim vas, mogu li da razgovaram s vama pola sata?“

Odgovorih potvrdno, ponudih čoveku da sedne i zatražih da upale svetlo i donesu čaj.

„Kako mogu da vam pomognem?“ I moja početna ravnodušnost pretvori se najpre u radoznalost, a zatim u zaprepašćenje kada stranac ispriča otprilike ovo što navodim:

„Izneću vam nekoliko predloga. Ne govorim za svoj račun, već u ime čoveka koga ste možda zaboravili, ali

koji se vas još dobro seća. Taj čovek u svom posedu ima za evropske pojmove nečuveno bogatstvo. Govorim o Klausu Pateri, vašem predašnjem školskom drugu. Molim vas, ne prekidajte me! Čudnim slučajem Patera je došao do možda najvećeg imetka na svetu. Vaš negdašnji prijatelj posvećuje se sada ostvarenju jedne ideje koja svakako u nekom smislu pretpostavlja neiscrpna materijalna sredstva. *Treba osnova-ti carstvo snova!* Slučaj je složen; ispričaću ukratko.

Prvo je nabavljen pogodan prostor od tri hiljade kvadratnih kilometara. Trećina te zemlje vrlo je brdovita, ostatak obrazuju jedna ravnica i brežuljkasti predeli. Velike šume, jedno jezero i jedna reka dele i oživljavaju to malo carstvo. Podignuti su grad, sela, majuri; za tim se odmah ukazala potreba jer je već početno stanovništvo brojalo dvanaest hiljada duša. Sada Carstvo snova broji šezdeset pet hiljada stanovnika.“

Strani gospodin načini kratku pauzu i otpi gutljaj čaja. Ostadoh tih i samo rekoh pomalo zbunjeno:

„Nastavite.“

A onda saznah sledeće:

„Patera se uopšte duboko gnuša svega što je napredno. Ponavljam, *svega što je napredno*, posebno iz oblasti nauke. Molim vas da moje reči shvatite što je moguće bukvalnije jer u njima leži ključna ideja Carstva snova. Carstvo će od okolnog sveta odvajati spoljni zid, a jaka utvrđenja braniće ga od svih prepada. Jedna jedina kapija omogućava ulaz i izlaz i olakšava najstrožu kontrolu lica i robe. Carstvo snova, utočište za nezadovoljnike modernom kulturom, zbrinjava sve njihove telesne potrebe. Gospodar te zemlje daleko je od htenja da stvara utopiju, neki model buduće države. Trajna materijalna oskudica, uzgred budi rečeno,

tamo je isključena. Uopšte uzev, najplemenitiji ciljevi tog društva usmereni su manje na održanje realnih vrednosti, naseljavanje i pojedince. Ne, nikako... ali vidim da se vi smešite s nevericom i zaista gotovo da mi je preteško da suvoparnim rečima opišem *ono* što Patera uistinu hoće da postigne tim Carstvom snova.

Tu bi najpre trebalo istaći da je svaki čovek koga primimo predodređen za to bilo rođenjem bilo potonjom sudbinom. Kao što je poznato, vanredno izoštrena čula osposobljavaju njihove imaoce da shvate odnose u individualnom svetu koji prosečnom biću, osim u pojedinim trenucima, jednostavno nisu dostupni. A vidite, upravo te takozvane nepostojeće stvari čine esenciju naših pregnuća. U poslednjem i najdubljem smislu naši snevači – tako sebe zovu – taj nedokučivi temelj sveta ni za časak ne ispuštaju iz vida. Normalan život i svet snova možda su u suprotnosti, ali baš ta različitost toliko otežava njihovu komunikaciju. Ali na pitanja: Šta se zapravo događa u Zemlji snova? i Kako se tamo živi?, morao bih prosto-naprosto da ćutim. Mogao bih da vam to opišem samo površno, ali biću snevača upravo je svojstveno da stremlji u dubinu. Sve je u najvećoj mogućoj meri stvoreno za život prožet duhovnošću; jad i radost savremenika tuđi su snevaču. Vi naravno morate ostati strani njegovom sasvim drugačijem merilu vrednosti. Srž naše stvari možda bi najpribližnije, barem relativno, odredio pojam 'raspoloženje'. Naši ljudi doživljavaju samo raspoloženja, bolje reći, *oni žive samo u raspoloženjima*; svako spoljašnje biće koje stvaraju po želji najjačom mogućom koordinisanom saradnjom predstavlja u neku ruku samo sirovinu. Da ona ne presahne, staramo se, razume se, više nego dovoljno. Ali snevač ne veruje ni u šta osim u san

– u svoj san. On se kod nas čuva i razvija, ometati ga bila bi nezamisliva veleizdaja. Otuda i stroga kontrola osoba koje se pozivaju da učestvuju u toj zajednici državljana. Da se kratko izrazim i završim“ – Gauč tu spusti cigaretu i mirno mi se zagleda u lice:

„Klaus Patera, apsolutni gospodar Carstva snova, ovlascuje me kao agenta da vam uručim poziv za selidbu u njegovu zemlju.“

Poslednje reči moj posetilac izgovori nešto glasnije i vrlo zvanično. I sada taj čovek učuta, a i ja isprva ostadoh tih, što će razumeti svaki moj čitalac. Naime, gotovo prinudno nametnu mi se misao da sedim preko puta jednog ludaka. Bilo mi je odista teško da sakrijem svoje uzbuđenje. Naizgled nonšalantno pomerih lampu iz neposredne blizine svog sagovornika, a istovremeno vešto uklonih cirkle kao i mali stoni nož – oštre, opasne predmete...

Cela ta situacija bila je bezuslovno krajnje mučna. U početku priče o snovima pomišljao sam na šegu koju neki poznanik želi da tera sa mnom. Nažalost, taj tračak nade čileo je sve više, i desetak minuta grčevito sam procenjivao svoje šanse. Znao sam doduše da je kod duševno obolelih uvek najbolje pristajati na njihove fiks-ideje. No daleko bilo! Ja ni u kom slučaju nisam div, nego u osnovi bojažljiv, slabunjav čovek! A tu, u mojoj sobi, sedi onaj teški Gauč s tačnom fizionomijom pristava, sa cvikerima i šiljatom bradom.

Takav je približno bio tok mojih misli do tog časa. A nešto sam ipak morao da kažem, čovek preko puta čekao je na to. U najgorem slučaju nekog manijakalnog napada mogao sam da ugasim lampu i tiho se iskradem iz sobe, koju sam dobro poznao.

„Naravno, naravno! oduševljen sam! Moram još da se posavetujem sa svojom ženom. Sutra ćete onda dobiti moj odgovor, gospodine Gauče.“ Govorio sam tako umirujućim tonom i podigao se. Ali moj gost nastavi da sasvim spokojno sedi i suvo reče:

„Vi pogrešno shvatate našu sadašnju situaciju, smatram to razumljivim. Najverovatnije mi uopšte ne verujete, ukoliko vaše uzbuđenje, koje s teškom mukom obuzdavate, ne ukazuje čak i na neku goru sumnju prema meni. Uveravam vas da sam potpuno zdrav, zdrav koliko i svako drugi. Ono što sam vam saopštio savršena je zbilja: da zvuči čudno, čudesno, pa dobro, to rado priznajem. Možda ćete biti mirniji čim pogledate *ovo*.“

Pritom izvuče jedan paketić i stavi ga pred mene na sto. Pročitah svoju tačnu adresu, prelomih pečat i u rukama mi se nađe etui presvučen glatkom sivozelenom kožom. Unutra se nalazila minijatura, upadljivo karakteristično poprsje jednog mladog čoveka. Smeđi uvojci zaokruživali su lice čudnovato antičkih crta; pravo sa slike u mene su zurile krupne, izrazito svetle oči – neosporno bio je to Klaus Patera! Za dvadeset godina koliko se nismo videli jedva da sam koji put pomislio na tog za mene iščezlog školskog prijatelja. Pri pogledu na njegov vrlo veran portret taj zamašan vremenski razmak sažeo se u mom duhu. Preda mnom su izronili dugački žuto obojeni hodnici salcburške gimnazije, opet sam video starog školskog poslužitelja istaknute guše, koju je na jedvite jade prikriivao fino negovanom bradom. Video sam sebe među momcima i sred njih i Klauusa Pateru, nagrđenog filcanim šeširom, nametnutim delom odeće budući da je ishodio iz zbrkanog ukusa tetke koja ga je odgajala.

„Odakle vam ova slika?“, uzviknuh, nehotice obuzet vedrim radoznalim raspoloženjem.

„Već sam vam rekao!“, odgovori čovek preko puta mene. „A čini se da vas je i strah napustio“, nastavi s dobrodušnim bezazlenim osmehom.

„Ali to je besmislica, šala, lagarija!“, ote mi se kroz smeh. Naime, u tom trenutku činilo mi se da je gospodin Gauč sasvim normalan i častan čovek. Baš tada je zamišljeno mešao čaj u svojoj šolji. Iza toga se sigurno krije neka dosetka, kasnije ću to već razjasniti! Naravno da se moja imaginacija opet zgodno poigrala sa mnom. Kako je moguće tako brzo u jednom valjanom čoveku gledati ludaka samo zbog neke takve priče? Ranije bih na tako što reagovao ekvivalentnim humorom. Bože blagi, dakle, stari se! Bio sam sasvim vedar i raspoložen.

„Ali u sliku svakako verujete?“, reče Gauč. „Vaš prijatelj, koga ona predstavlja, imao je najrazličitije sudbine. Položio je tek nekoliko razreda latinske škole u Salzburgu; sa četrnaest godina pobeo je od svoje tetke koja ga odgajala i u društvu Cigana lutao po Ugarskoj i Balkanu. Posle dve godine dospeo je u Hamburg – tada je bio ukrotitelj životinja – ali taj poziv brzo je zamenio moreplovačkim i prijavio se da služi kao šegrt na jednom malom trgovačkom brodu. Tako je napokon dospeo u Kinu. Brod je sa mnogo drugih ležao usidren u Kantonu; doneti su proso i pirinač da se preduhitri poskupljenje koje je pretilo. Pošto je teret iskracan, brod je morao da ostane u luci još nekoliko dana jer roba namenjena Evropi – ljudska kosa i neka nova vrsta fine zemlje za porcelan – još nije bila spremna za otpremanje.

To slobodno vreme Patera je koristio za česte izlete na obalu. U jednoj takvoj prilici spasao je otmenu Kineskinju,

jednu stariju damu, da se ne utopi. Skliznuvši na izlivenom blatu, starica bi zasigurno našla smrt u jednom sporednom rukavcu Kantonške reke.* Prisutni očevici sa perčinima – koji gotovo nikada nisu plivali – kršili su doduše ruke i vikali, ali se nisu usuđivali da zaplivaju u mrkoj mutnoj bujici. Staričin prijatelj – majstor u ronjenju – koji je tuda prolazio slučajno, bacio se u vodu ne časeći časa i posle žestoke borbe sa talasima izvukao ju je onesvešćenu na obalu. Žena je vraćena u život. Bila je supruga jednog od najbogatijih ljudi na svetu. Taj čovek, jedan onemoćali starac, koga su brzo doneli na nosilima, ćutke je zagrlio mladog spasioca. Pateru su odveli u veliki letnjikovac. Kakva je rasprava tamo vođena, ne znamo. Ukratko, Hi Jeng, koji sâm nije imao naslednika, usvojio je siromašnog malog sa broda i odmah ga zadržao u kući. Posle tri godine, o kojima znamo samo toliko da je preduzimao putovanja u nepoznate unutrašnje delove Azije, vidimo Pateru u žalosti za svojim poočimom i pomajkom; Hi Jeng i njegova žena umrli su istog dana. Naslednik se našao u isključivom posedu neizmernog, basnoslovnog bogatstva.“

„A sada izvesno dolazi na red Carstvo snova“, dobacih, i dalje ne skrivajući zabavu. „Ideja je bez pogovora nova; ako dopuštate, predao bih je jednom svom prijatelju književniku, iz toga bi se sigurno dalo napraviti nešto vrlo prikladno. Ako izvolite?“ I ja ponudih strancu cigaretu. Moj gost zahvali, uzdahnu pomalo poslovno, a onda primeti potpuno mirnim, jasnim tonom:

* Đučjan, ili Biserna reka, koja formira široku deltu južno od Kantona (Guangdžoua). S obzirom na to da je u pitanju klasično delo austrijske književnosti, svi nazivi i imena navođeni su u obliku iz prvobitnog izdanja na nemačkom iz 1909. godine, u prevodu adaptiranom prema izgovornim i pravopisnim normama srpskog jezika. (Prim. prev.)

„Kao što rekoh, jasno mi je da me smatrate hvalisavcem ili nekim ko pripoveda bajke. Ali najzad, nisam došao da vas ubeđujem u činjenicu postojanja Države snova, već da vam uručim poziv u ime višeg nadlogodavca. Zasad sam ispunio svoju misiju. Ako mojim izlaganjima već ne poklanjate apsolutno nikakvu veru, danas ne mogu ništa da učinim protiv toga. U svakom slučaju, zamolio bih vas za potvrdu da ste zaista primili sliku. Vrlo je moguće da ću u dogledno vreme dobiti nove zadatke u vezi s vama.“

Gauč se podiže uz lak naklon. Moram da priznam da mi u svojoj jednostavnosti uopšte nije delovao kao varalica. A etui mi se još nalazio u rukama. Prilikom ponovnog otvaranja dodirnuh jedan kožni poklopac koji sam ranije prevideo, a ispod toga na listiću kartona videh mastilom ispisane reči: „*Ako hoćeš, dođi!*“

I opet me sasvim tiho i sneno prostreli slika iz davno minulih dana. Baš tako, tako razmaknut, nepovezan i istovremeno nespretnan bio je rukopis mog starog školskog druga – „dešperatan“, nazvao ga je jednom učitelj. Te tri reči su izvesno bile ispisane čvršćim potezima, ali pisac je očigledno bio isti. Sada me obuze čudna nelagodnost – ono lepo lice je ledeno zurilo u mene. Te oči su mogle da vas ulove, bilo je u njima nešto mačje. Izgubih onu raniju šaljivost, prože me neko neznano i nejasno osećanje. Gauč je još tamo stajao i čekao, mora da je primetio moje unutarnje uzbuđenje jer me je pažljivo posmatrao.

I dalje smo ćutali.

III

U osnovi niko ne može da pobegne od svoje naravi, ona će uvek određivati naša životna izjašnjavanja. U mojima, naglašeno melanholičnim, zadovoljstvo i nezadovoljstvo ležali su sasvim blizu. Oduvek sam pretežno bio neposredno izložen najjačim emotivnim kolebanjima. Iz te čudne nervozne dispozicije, koju sam nasledio od majke, crpeo sam najveću slast, ali i najgorču patnju. Već sada pominjem tu prekomernost osećanja, što će čitaocu učiniti jasnijim moje ponašanje u nekim kasnijim životnim prilikama.

Moram da priznam da mi se Gauč sada činio kao čovek sasvim dostojan poverenja. Bio sam čvrsto uveren da mora stajati u nekoj vezi s Paterom i očigledno je bilo nečeg istinitog u Carstvu snova. Možda sam sve pogrešno shvatio, tumačio reči suviše doslovno? Svet je veliki a i meni samo-me već se dešavalo mnogo toga čudnog. Patera je u svakom slučaju vrlo bogat, biće da je tu reč o nekakvom splinu, skupoj i velikodušno finansiranoj pasiji. Meni kao umetniku tako što uvek je bilo vrlo prihvatljivo. U iznenadnom nastupu dobre volje pružih ruku Gauču:

„Oprostite mi zbog čudnog ponašanja, ali sada mi je mnogo toga jasnije. Vaša priča živo me interesuje. Molim vas, ispričajte mi više o mom starom školskom drugu.“ Pritom sam mu ponovo privukao njegovu stolicu.

Moj gost sede i reče vrlo učtivo: „Svakako, dopuniću svoje ranije navode i ispričati vam više o Državi snova i njenom tajanstvenom gospodaru.“

„Jedva čekam!“

„Pre dvanaest godina moj sadašnji gospodar je boravio u prostranom Tjenšanu ili na Nebeskoj planini, koja pripada

kineskom delu Centralne Azije. Tamo se pretežno posvetio lovu na izuzetno retke životinje koje se mogu naći još samo u tim predelima. Hteo je pored ostalog da ulovi persijskog tigra i trebalo je da to bude primerak manje, osobito dugodlake vrste. Pošto su zaista pronađeni tragovi, krenuo je u potragu za njim. Uz pomoć jednog Burjata koji ga je pratio ubrzo je uspeo da pronađe životinju. Ali pre nego što su stigli da ispale ijedan metak, uznemirena zver se bacila na dvojicu napadača. Azijac se blagovremeno povukao, a Patera je bio oboren. Pratiocu se tada posrećilo da otkloni opasnost. Hicem u glavu iz neposredne blizine usmrtio je životinju. Patera je prošao s razderanom rukom. Rana je prouzrokovala duži boravak u tom kraju. Zacelila je naime tek onda kada je jedan starac, poglavica čudnog plemena plavookih domorodaca, probao na njoj svoju veštinu. To malo pleme – brojalo je tek stotinak članova – odlikovalo se i znatno svetlijom bojom kože. Stisnuto među čisto mongolskim stanovništvom – izdancima velike horde Kirgiza – ono je živelo sasvim izolovano i nije se mešalo s okolnim narodima.

Među njima su još tada vladali čudni tajanstveni običaji, ali nažalost o tome ne mogu ništa da vam kažem. Bilo kako bilo, nesporna je činjenica da je Patera među njima našao utočište i zainteresovao se za njih; jer kada je otputovao ostavivši im bogate poklone, učinio je to uz obećanje da će se brzo, vrlo brzo vratiti. Poglavice su ga ispratile do velikog puta i kažu da je rastanak bio vrlo svečan. Na našeg gospodara to je ostavilo dubok utisak. Posle devet meseci zauvek se vratio u taj kraj. U njegovoj pratnji nalazili su se jedan visoki mandarin i prava vojska inženjera i geometara. Podigli su logor u blizini plavookih majstorovih prijatelja. Ovi su ispoljili najveću radost kada su ga ponovo videli. Jedan moj poznanik, inženjer koji još i danas živi u Zemlji snova, opisao mi je jednom te događaje. Vredno su prionuli na posao i rezultat tih radova bili su kupovina i ograđivanje velikih kompleksa zemlje. Carstvo snova podignuto je na nekoliko hiljada kvadratnih milja. Ostatak se može brzo ispričati. Čitava vojska kulija radila je dan i noć pod stručnim rukovodstvom. Majstor ih je neprestano požurivao. Dva meseca po njegovom dolasku stigle su prve kuće iz Evrope, sve prilično stare i oronule. Smišljeno rasturene na delove, tamo su opet sastavljene i posađene na već pripremljene temelje. Naravno, ljudi su često odmahivali glavom pri pogledu na te prljave i čađave stare zidove. Ali zlato je teklo u potocima i sve se dešavalo po volji gospodara. Sve je išlo glatko. Posle godinu dana, *Perla*, prestonica Carstva, već je izgledala gotovo kao sada. Sva domicilna plemena odselila su se sa radnicima, samo su plavooki ostali.“

Gauč načini pauzu.

„Ali još ne razumem“, primetih. „Po kom sistemu Patera kupuje kuće?“

„Da, vidite, to ne znam ni ja“, nastavi on. „To su sve stariji objekti; neki čak skloni padu i bezvredni za bilo koga drugog, drugi opet masivni i dobro očuvani. Bili su rasuti širom Evrope. Mora da su te kamene i drvene kuće, skupljene sa svih strana sveta – majstor je označio svaku posebno – za njega imale posebnu vrednost, inače ne bi uložio tolike milione u osnivanje grada.“

„Za boga miloga, pa koliko novca poseduje taj čovek?“, uzviknuh preneraženo.

„Da, ko bi *to* znao?“, glasio je potišten odgovor. „Ja sam deset godina u njegovoj službi i sigurno sam isplatio približno dvesta miliona za kupovinu, odštetu, transportne troškove i druge izdatke. Ali agenti kao što sam ja žive u svim delovima sveta. Nemoguće je stvoriti i približnu predstavu o Paterinom bogatstvu.“

Zastenjah.

„Gospodine moj, verujem vam, ali ne razumem ništa. Sve to zvuči tako tajanstveno! Sada pričajte, pričajte. Kako se tamo živi?“

„Pokušaću da vam ispričam ponešto – bilo bi nemoguće reći sve, za to nema vremena. Osim toga, ja ne živim stalno u državi, samo povremeno. Molim vas, u šta želite da vas uputim?“

Ja sam se, razumljivo, interesovao za estetička pitanja. Gauč mi je ispričao samo ono što je znao o odnosu prema umetnosti u Carstvu snova.

„Mi nemamo posebne muzeje, galerije slika i tako dalje. Dragocena umetnička dela se ne gomilaju, ali sporadično može se videti i neko izuzetno ostvarenje. Sve je podeljeno, takoreći po potrebi. Uzgred, ne sećam se nijednog slučaja da su kupljeni neka slika, neka bronzana statua ili

umetnički predmet novijeg datuma. Krajnju granicu obrazuju šezdesete godine prošlog veka. Uzgred bih napomenuo da sam ja lično poslao onamo jedan sanduk dobrih Holandana – među njima dva Rembranta. Dakle, mora da su još onde. Patera je uopšte uzev više kolekcionar starina nego umetničkih dela, ali je to u velikom stilu. Kao što znate, kupuje i velike zgrade. Ali i mnogo više od toga! Obdaren meni neshvatljivim pamćenjem, seća se gotovo svih predmeta u svom carstvu. Mi agenti kupujemo ih po njegovom nalogu. Često dobijamo spiskove željenih predmeta sa najtačnijim podacima o spoljašnjem izgledu, a osim toga uputstva gde se i kod koga te stvari nalaze. Tu robu, često plaćenu po najvišim cenama, šaljemo onda brižljivo upakovanu u Perlu. Ima mnogo posla!“, primeti on. „Meni samome često je neshvatljivo odakle naš gospodar crpi tolika bezmerna znanja o svim tim stvarima. Premda sam već mnogo godina u njegovoj službi i mogao sam da se naviknem na mnogo štošta, stalno se ponovo iščuđavam. Podjednako tvrdoglavo traže se dragocenosti i očigledno ništavna starudija. Koliko sam samo puta morao da u građanskim porodicama ili u samotnim kućama gorštaka preturam po podrumu ili tavanu u potrazi za nekim smećem. Ni sami ljudi često uopšte ne znaju da poseduju te stvari, neku polomljenu stolicu, neki stari upaljač ili postolje za lule, peščani sat ili što drugo. Katkad, ako je predmet neugledan, poklanjaju mi ga smejući se. Ponekad nailazim na teškoće jer ljudi tvrde da nemaju ono što tražim. Najzad se to ipak pronađe. Lukavi seljaci uglavnom pokušavaju da se što više ovajđe. Da, ima mnogo posla. Koliko prošle nedelje uputio sam jednu pošiljku starih klavira. Bilo je među njima i vrlo razdrndanih.“

„Ah, i ja volim stare stvari...“, ubacih.

„Da, tamo biste se sigurno osećali lagodno i spokojno. Ima svega što je čoveku potrebno, dobro jelo ne može se ni porediti sa sramnim splačinama koje se inače nude putnicima na Orijentu; živi se komotno, a podsticajno društvo naći ćete svuda. Stoji vam na raspolaganju čak i ljupka kafana. Šta ćete više?“

„U pravu ste“, rekoh zagrejano. „Ništa se ne može meriti s jednostavnim sređenim životom. A ljudi, narod? Ko se tamo može sresti?“

Agent se nakašlja, stakla njegovih naočara zasvetlučaše i on nastavi: „Istina je, dosad vam ništa nisam govorio o ljudima. Pa, kao i svuda, među njima ima vrlo prijatnih osoba!“

„Na primer?“

„Dakle, tu je pre svega obrazovan solidan građanski stalež, onda brojno činovništvo. I vojska je dobra i ne treba je zanemariti. Često se viđaju oficiri. Dalje, da ne zaboravimo, veliki broj originalnih, akademski obrazovanih osoba, čija su istraživanja privatno motivisana i finansirana, i najzad čitav niz lica čiju egzistenciju nije lako definisati – artista, slobodnih umetnika itd., kao svuda...“

„A pre svih, moj prijatelj, sâm gospodar“, prekinuh ga.

„Njega verovatno nećete često sretati. Patera je suviše zauzet, preopterećen poslom. Razmislite, tolika odgovornost! Tu su naravno svi ljudi koji se uklapaju u tu celinu“, nastavi on brzo dalje. „Vas je, koliko znam, odabrao jer su neki vaši crteži ostavili utisak na majstora. Vidite, vi tamo niste sasvim nepoznati... Da bi se očuvao što je moguće čistiji način života, neophodan je pomenuti prekid sa spoljnim svetom. Fina politika majstora dostiže vrhunac u tom

sprovedenju. Dosada je zaista uspevao da one koji tamo ne pripadaju drži podaleko od zemlje.“

Oduševljeno se složih sa tom idejom, u duši već spreman da prihvatim poziv. Već sam očekivao bogat umetnički dobitak od te avanture.

Tako je slabo i nestalno ljudsko srce! Da sam onda kada se misao o pristanku začela u meni makar i malo naslutio kakve će se sudbine razviti iz toga, ne bih prihvatio poziv i danas bih verovatno bio drugi čovek.

IV

Na ovom mestu moram da napomenem da sam se te godine nalazio vrlo blizu ispunjenja jedne žarke životne želje. Bilo je to putovanje u Egipat i Indiju, koje je dosad izostajalo iz materijalnih razloga. Moja žena je upravo dobila malo nasledstvo, trebalo je da taj novac upotrebimo za putovanje. Ali, kao uvek u životu, ispalo je drukčije nego što smo mislili. Kada sam Gauču poverio svoje planove, on je odmah izgovorio moje misli:

„Jednostavno promenite plan putovanja. Umesto u Indiju, otputujte u Carstvo snova.“

„A moja žena? Bez nje neću da putujem!“

„Naloženo mi je da pozovem i nju. Ako to dosad nisam spomenuo, ispravljam propušteno.“

Sada su ostale još samo neke nedoumice: pomalo bolešljiva konstitucija moje žene nije dopuštala da se izlaže odisti ozbiljnim naporima prilikom putovanja.

„Ali molim vas“, umiri me odmah agent. „Opšte zdravstveno stanje kod nas je savršenije... Perla leži na istoj geo-

grafskoj širini kao Minhen, ali klima je toliko blaga da se čak i najnervozniji ljudi za kratko vreme osećaju izvanredno prijatno. Mnogi snevači ranije su bili redovni gosti sanatorijuma i lečilišta.“

„To je nešto drugo, onda pristajem“, radosno protresoh ruku Gauču.

„A što se putnih troškova tiče“, on baci jedan brz pogled po sobi i predusretljivo primeti, „pretpostavljam da vam možda ne bi bilo neprijatno da primite malu uplatu?“

Šaljivo se nasmejah i rekoh:

„Pa, ako mi za to date hiljadu maraka, što da ne?“

Agent na to slegnu ramenima, izvadi čekovnu knjižicu, na brzinu ispisa nekoliko reči i predade mi listić hartije:

Bio je to ček *Rajhsbanke* na sumu veću od sto hiljada maraka.

V

Kada čujemo priču o nečemu što je tako čudesno i toliko daleko od svakodnevice, uvek u nama ostaje neka nerazrešena sumnja. I dobro je što je tako. Inače bi čovek bio predmet podsmeha svake vešte pričalice ili prvog prevaranta na koga naleti. Ali tako i neka činjenica deluje jače od saopštenja. To se desilo ovde. Gauč je donekle već stekao moje poverenje. Ali kada videh tu veliku svotu – za mene pravo bogatstvo – i uzeh u ruku ček, obuze me čudan osećaj. Drhtaj mi prođe telom i sa suzama u očima rekoh:

„Poštovani gospodine, oprostite mi, ali teško mi je da nađem prave reči da izrazim zahvalnost. Ne za ovaj novac ovde! – Ah, ne! – Ali vidite, kad neko ceo život teži bajci,

a onda iznenada naiđe na jednu, to je veliki i lep trenutak. Danas sam to doživeo blagodareći vašoj dobroti, i hvala vam!“

Tako ili slično izrazil se tada u velikom uzbuđenju. Gauč – kako mi se učini takođe veoma ozbiljan – diskretno uzvрати:

„Gospodine, ja samo vršim svoju dužnost. Ako se zbog toga radujete, vrlo mi je prijatno. Ne dugujete mi nikakvu zahvalnost, radim po nalogu nadređenog. Mogu samo da vas savetujem da *ćutite* o onome što ste danas saznali. *Ne razgovarajte o tome ni sa kim*, izuzev, razume se, sa svojom ženom. Ja zapravo ne mogu da znam kakve bi posledice imala povreda pravila koja su kod nas uvedena. Ali Paterina moć je velika i on hoće da Carstvo snova ostane tajna.“

„Onda je možda bilo vrlo nesmotreno od vas što ste mi toliko ispričali o toj stvari. Niste mogli znati kako ću se postaviti u odnosu na to“, primetih prepredeno.

„Uopšte nije bilo tako, gospodine moj, *znao sam da ćete doći!*“

Zatim mi stisnu ruku i okrete se ka vratima.

„Već je kasno. Dolazim sutra u isto vreme da vam dam uputstva u vezi s putovanjem. Dakle, razgovarajte sa svojom suprugom i preporučite me njoj. Laku noć!“

Otišao je.

Deset minuta, dok se moja žena nije vratila iz kupovine, činili su mi se beskrajnim. Nekome sam morao da se poverim – da govorim o nečuvenom – bio mi je potreban ljudski kontakt...

Sada je bila tu...

Zadovoljstvo iznenađenja pade naravno u vodu jer mi žena pročita uzbuđenje na licu. Istina, saslušala je moje

začuđujuće novosti, ali nije mogla da se uzdrži od podrugljivog pitanja:

„Jesi li ti čitav?“

„Sasvim, draga moja. I ja sam smatrao da je Gauč varalica ili ludak pre nego što me je uverio u svoju pristojnost i plemenitost.“

Trijumfalno izvadih sada svoj adut, onaj ček. I u ovom slučaju delovao je solidnije od same priče. Pošto me posavetova da sutra odmah proverim je li bankovni nalog ispravan, razmislismo o putovanju i svemu i svačemu u vezi s tim.

„Da, zaista, ona slika, pokaži mi je!“

Bio je to iznenađujući utisak. Pošto ju je dugo gledala, ona se nasloni i prošaputa poniznim tonom: „Misliš li da zaista moramo tamo da putujemo? Taj čovek mi se ne dopada. Ne znam šta je posredi, ali užasava me!“

Bila je na ivici suza.

„Ali, dete, šta pričaš?“, zagrlih je smejući se. „To je moj stari prijatelj Patera, drag, simpatičan čovek. Ako svoj novac troši na umetnička dela, to je razlog da ga još više cenim.“

„Zar ne bi bilo bolje da se prethodno još raspitaš o njemu na drugim mestima?“

„Ne znam šta hoćeš, ja jamčim za svog prijatelja. Sutra će se pokazati da je ček ispravan, a Carstvo snova čini mi se kao grandiozna ideja. Pa hteli smo da putujemo u Indiju! Ali ti nikako ne želiš da ja budem sasvim srećan!“

Poslednje reči već su zvučale gotovo prekorano. Pokušavao sam da je umirim i najzad se složila sa mnom. Sama je svoju uzrujanost nazvala preteranom.

„Tebi će tamo sigurno biti lepo. A zatim, pomisli samo na divna nadahnuća koja ću tamo dobiti... I novac je veličanstven, zar ne?“

Sada se opet razvedrila, utešena, i odmah se pozabavila praktičnim pitanjima selidbe. Ja sam se nasuprot njoj već osećao kao snevač i fantazirao o tome. Stalno sam video tu sliku i ček i pomalo se zaljubljavao i u jedno i u drugo.

Svanjivalo je kada smo konačno zaspali.

VI

Jedan sat pre otvaranja blagajni bio sam u banci. Za svoj papir dobio sam paket tri puta prebrojanih novčanica. A kada sam držao u rukama svoje blago, jedva sam dočekao da se popnem u jedan fijaker da ga odnesem na sigurno mesto.

Kod kuće me je sačekalo jedno Gaučovo pismo: on više ne može da dođe, vrlo mu je žao, ali u tome ga sprečava-

ju nova naređenja. Usrdno nam savetuje da zbog zimskih oluja, koje su u izgledu na oba mora kojima ćemo ploviti, oputujemo što pre. Pismo je zaključio poželevši nam sreću u budućnosti. Uz to je bila priložena trasa puta: Minhen–Konstanca–Batum–Baku–Krasnovodsk–Samarkand. Tamo će nas čekati na železnici, najavljeni smo, treba samo da koristim Paterinu sliku kao legitimaciju.

Likvidacija našeg domaćinstva bila je ionako dogovorena stvar. Sve pripreme za dugačak put obavljene su uz pre-

danu saradnju moje žene, bez teškoća i jednostavno. Moje oduševljenje potrajalo je do kraja. Poslednjeg dana koji smo proveli u našem starom stanu ipak mi se prikrala neka nostalgija. Ne znam da li se to dešava i drugima, ali bolelo me je rastanak od prostorija koje su mi postale drage. Ovde mi je opet izmicao jedan deo života koji će ubuduće biti samo uspomena. Pridoh prozoru, napolju beše mrak, sve jesenje hladno. Do uva mi dopre prigušena buka velikog grada. Bol mi uistinu pritisnu srce i zagledah se u noćno nebo. Bilo je osuto sićušnim zvezdama.

Onda mi se oko vrata obavi jedna prijateljska ruka...

Sutrašnji dan, bio je to petak – hteli smo da putujemo večernjim vozom – proveli smo najvećim delom u jednom staničnom hotelu. Dve karte za orijentalnu liniju do Konstance već sam imao kod sebe. Oprostio sam se sa poznanicima koje sam slučajno sreo, pri čemu sam kao uzgred napomenuo da idemo u Indiju. Oko devet uveče sedeli smo u vozu.

DRUGA GLAVA

PUTOVANJE

I

Sada ću malo požuriti; opise putovanja moji čitaoci će naći svuda, i to kudikamo lepše nego što bih ja bio u stanju da napišem.

Svako zna da je putovanje železnicom uglavnom metež. Već od Budimpešte bilo je primetno lako strujanje Azije. Kakvo? U interesu ove knjige neću da vređam Ugarsku.

Bogu hvala, bar u Beogradu prestao sam da svakih deset minuta opipavam grudi i proveravam je li moje blago još tamo. Ne mora svako da zna gde čovek čuva novac, pa ni u Srbiji.

Obično sam u kupeu malo nervozan. Ovog puta je bilo znatno bolje. Ali vozili smo se sa svim komforom koji se može zamisliti. Predavao sam se vedrim sanjarijama i rado-
vao se što su preda mnom sva uživanja. Da je samo moja žena veselija. Nažalost, ona je ležala, bila je zamišljena i žalila se na glavobolju.

Ali kada je iza nas ostao Bukurešt, i meni je bilo dosta. Najzad, dve noći u vozu, bez obzira na svu udobnost, nisu sitnica. Poslednje sate proveli smo skoro kao divlje životinje u kavezu.

Kada se u rano jutro na vidiku pojavilo Crno more, već smo odavno stajali u hodniku spremni za izlazak. S prvim zracima sunca stigli smo u Konstancu. Velike svađe oko prtljaga.

Parobrod koji je trebalo da nas preveze u Batum pripadao je austrijskom *Lojdu*. Bio je čist i udoban. Za moju ženu to je bilo naročito povoljno. Posle kupanja se sasvim dobro oporavila od vožnje železnicom. Bila je srećna zbog lepog dana i mora. Ja sam stajao na krmenom delu palube i pratio pogledom kopno koje je nestajalo... Evropa! Uskoro se obala videla samo kao uzana traka. I ona je iščezla. Napregnuto sam gledao u tom pravcu i još dugo uobražavao da je vidim.

Po želji moje žene držao sam se vrlo rezervisano prema saputnicima. I morao sam da joj dam za pravo. Ako je kogod kao ja na ovom putovanju sav obuzet nekom idejom, kako se lako odaje cilj! A ono što bi se tada desilo bilo bi možda vrlo neprijatno.

Kada mi je Gauč iznudio obećanje ćutanja, nije izgledao nimalo šaljivo. Na kraju, izdajnika ne bi uopšte primili u Carstvo snova i morao bi da vrati novac za putovanje. Hvala lepo za tako što! Bio sam zato vrlo škrt na rečima, što mi je palo prilično lako. Naime, na brodu nije bilo nijednog Nemca, a ja ne vladam nijednim drugim jezikom. Utoliko više sam razmišljao o Carstvu snova i predočavao sebi fantastične slike u vezi s njim.

To raspoloženje je zapravo preovlašivalo. Samo prilikom prelaska na železnicu opet me je obuzelo nezadovoljstvo. Moja žena se naprotiv vrlo obradovala prostranosti ruskih železničkih vagona. Da, Rusija! Bila je to zemlja po mom ukusu: velika, raskošna, nekultivisana, ali darežljiva u pružanju komfora čim novac zazveči. Ljudi s novcem, kao mi, danas prolaze svuda. Neka car poživi, a ja sam se rado-